

Prof. dr hab. Marzena Wolińska
Wydział Architektury i Wzornictwa
Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
60-967 Poznań, Al. Marcinkowskiego 29

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Pełki - Burej
sporządzona w związku z przewodem doktorskim
w dziedzinie sztuki,
w dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki,
wszczętym w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach

Niniejszą recenzję sporządziłam na podstawie dostarczonych mi materiałów,
zawierających zbiór koniecznych dokumentów, rozprawę doktorską zatytułowaną:
„ Materiałowe kompendium projektanta” oraz port folio, dokumentujące dorobek
twórczy Kandydatki.

Podstawowe dane o kandydatce

Pani Katarzyna Pełka-Bura ukończyła studia na kierunku wzornictwo na Akademii
Sztuk Pięknych w Katowicach w 2008 roku. Jest laureatką stypendium Marszałka
Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa
Narodowego. Jest również absolwentką studiów podyplomowych z zakresu Design
Management.

W latach 2011-2017 na ASP w Katowicach prowadziła konwersatorium o zarządzaniu
designem, a od 2019 roku prowadzi zajęcia w Pracowni Projektowania dla
Tożsamości oraz przedmiot "Materiały i konteksty". Doświadczenia te przyczyniły się
do podjęcia tematyki pracy doktorskiej.

Praca twórcza

Obszar kompetencji uzyskany na studiach magisterskich i poszerzony na studiach
podyplomowych został wykorzystywany przy pełnieniu funkcji członka zespołu
eksperckiego w programach: " Regionalna sieć Promocji i Transferu Technologii
w województwie śląskim" i "Design Silesia". Odpowiadała w nim za koordynację
wdrożeń wzorniczych w ramach projektu "Wzorowe Śląskie".
Współtworzy firmę projektową "Wzorro". Jest kuratorką i koordynatorką kilkunastu
wystaw związanych z designem. W dorobku ma współpracę z wieloma prestiżowymi
instytucjami m. in. : z Zamkiem Królewskim na Wawelu, Muzeum Narodowym
w Krakowie, firmą Porsche, Urzędem Marszałkowskim Województwa
Wielkopolskiego, Urzędem Marszałkowskim Województwa Śląskiego czy Zamkiem
Cieszyn.

Zarówno realizacje, znajdujące się w dorobku twórczym Pani Katarzyny Pełki-Burej,
jak i kierunek studiów podyplomowych wskazują na zainteresowanie designem
wykraczające poza sferę projektową produktu i grafiki. Doświadczenie
w projektowaniu wystaw jest zawsze próbą spojrzenia na twórczość inną niż własną,
osadzenia jej w szerszym kontekście i skupienia uwagi na jej największych

wartościach. Ten aspekt pracy Doktorantki jest spójny z tematyką pracy realizowanej w ramach doktoratu. Praca nad tego typu projektami przygotowała zapewne mentalnie grunt do podjęcia takiego obszaru zagadnień, które według Kandydatki powinny pozostać w pamięci jako dziedzictwo kulturowe regionu, który jest Jej bliski.

Rozprawa doktorska pł. "Materiałowe kompendium projektanta"

Koncepcja pracy doktorskiej, będącej opracowaniem narzędzia wspomagającego proces projektowy jest niezwykle trafną koncepcją, wpisującą się w aktualną sytuację wzornictwa. Stworzenie bazy dla tworzenia projektów wzorniczych, powstających w oparciu o materiały naturalne i lokalne zasoby wpisuje się w nurt odpowiedzialnego zachowania równowagi i świadomego dążenia do ograniczenia produkcji przemysłowej.

Wzornictwo obecnie jest na etapie redefinicji swojej roli we współczesnym świecie. Sytuacja ekologiczna, polityczna, gospodarcza i społeczna zmusza projektantów i ich zleceniodawców oraz odbiorców do zweryfikowania podejścia w intensywności projektowo-wytwórczej. Zwrócenie się ku wartościom istniejących zasobów tradycji rzemieślniczych jest świadomym działaniem przekierującym aktywność projektową na tor lokalności, korzystania z materiałów naturalnych, i co bardzo ważne, pozwalającym zachować i kultywować tradycję regionu.

Umiejętności przekazywane kiedyś z pokolenia na pokolenie z powodu braku kontynuatorów są zagrożone zanikiem. Brak dokumentacji, która mogłaby być zarówno archiwizacją, jak i dokumentacją o znaczeniu instruktażowym, nie sprzyja podtrzymywaniu tradycji regionalnej twórczości. W tej niszy Pani Katarzyna Pełka - Bura dostrzegła możliwość stworzenia nowego narzędzia, służącego nie tylko Jej, ale także szerokiej grupie projektantów, a jednocześnie dokumentującego spory zakres wytwórczości rzemieślniczej. Zamiast powoływania nowych obiektów, częstokroć wymagających przygotowywania odpowiednich linii technologicznych Doktorantka skupia się na istniejącym zapleczu technicznym : skromnym i ograniczonym, a jednocześnie wystarczającym do realizacji tradycyjnych obiektów.

Praca doktorska składa się z czterech części, a każda z nich z rozdziałów w ilości od dwóch do sześciu i wielu podrozdziałów. Poszczególne części zawierają odpowiednio dobrany materiał ilustracyjny: zdjęcia, w tym archiwalne, diagramy, wykresy, schematy i projekty graficzne. Całość zamyka się na dwustu osiemdziesięciu stronach. Opracowanie napisane jest w sposób poprawny, z dużą dbałością o dbałość językową, pozbawioną puryzmu. Układ graficzny został zaprojektowany w sposób wspomagający nawigację merytoryczną oraz ułatwiający zapoznawanie się z poszczególnymi zagadnieniami, opisywanymi w treści. Pragnę wskazać na przejrzystość i atrakcyjność typograficzną.

Cześć pierwsza wprowadza w ideę zrównoważonego projektowania, która wpisuje się w szeroki kontekst zmian, obejmujących wszystkie aspekty naszego życia: materialnego i niematerialnego. Projektanci muszą obecnie zredefiniować podejście

zarówno do projektowania, jak i jego nauczania. Problematyka ostrożniejszego korzystania z zasobów naturalnych i ich pochodnych, używanych w procesie produkcji wszelakich dóbr, skłania do powrotu ku materiałom naturalnym, lokalnym i powiązanim z rodzimym wytwórstwem metodami tradycyjnymi. Doktorantka przedstawia tendencje wzrostowe w edukacji projektowej, nakierowane na poszerzanie wiedzy o materiałach naturalnych i stosowanie ich w pracy twórczej. Kreśli swoją wizję nauczania w ramach prowadzonego przedmiotu "Materiały i konteksty".

"...Połączenie technologii z wiedzą o naturalnych materiałach oraz myśleniem projektowym może skutkować wdrażaniem innowacyjnych rozwiązań w dziedzinie dizajnu. Współczesne narzędzia, takie jak roboty czy drukarki 3D, umożliwiają zupełnie nowe podejście do pracy z tradycyjnymi surowcami. Dlatego w pracy zawodowej staram się zachęcać studentów do odkrywania nowych możliwości poprzez zaznajamianie się z tradycyjnymi materiałami i rękodziełem. Zajęcia ze studentami oraz badania realizowane na ASP uświadomiły mi, że brakuje treści merytorycznych przydatnych z perspektywy projektantów.(...) Dlatego zdecydowałam się na zaprojektowanie pomocy edukacyjnej w postaci strony internetowej, która jest bazą wiedzy na temat naturalnych materiałów."

Doktorantka jako pracownik naukowy uczelni wyższej, dodatkowo będący praktykującym projektantem, do realizacji wyznaczonego sobie celu przystąpiła w sposób metodyczny. Druga część dysertacji jest opisem metod badawczych, które miały zostać zastosowane w tworzeniu narzędzia. Założeniem było określenie docelowego użytkownika strony internetowej, jego oczekiwań i potrzeb. Przeprowadzona została zarówno ankieta na reprezentatywnej grupie osób i pogłębione wywiady z projektantami, mającymi doświadczenie w pracy z naturalnymi materiałami, jak i rozmowy z rzemieślnikami, zajmującymi się wyrobem produktów w sposób tradycyjny. Nie bez znaczenia było nawiązanie kontaktu z ekspertami z obszaru etnologii i antropologii. Osoby znające problematykę rękodzielnictwa od strony teoretycznej i praktycznej - potrafiące porównać zmiany społeczne, gospodarcze zachodzące na przestrzeni lat były cennym źródłem wiedzy dla Kandydatki. Jednak wartość największą wydają się wносить bezpośrednio rozmowy z twórcami, którzy w latach 60-tych i 70-tych zajmowali się rękodzielnictwem w sytuacji dużego popytu na tę wytwórczość, funkcjonującą w ramach swoistego zjawiska jakim była w Polsce "Cepelia".

Zakres badanego rękodzielnictwa został zawężony do jednego materiału - drewna osikowego. Warty podkreślenia w tym przypadku jest kontekst regionalizmu: Autorka odniosła się do tradycji wiórkarstwa, zlokalizowanej w Koziegłowach, kilkutysięcznym miasteczku pomiędzy Katowicami a Częstochową. W czasach swego rozkwitu było ono prężnie działającym ośrodkiem wytwórczym. Obecnie wraz ze zmianą ustrojowo-gospodarczą spadł popyt na te wyroby i tym samym zmalała istotnie ilość osób, zajmujących się tą działalnością. W celu zapobieżenia całkowitemu zaniechaniu tradycji konieczne jest więc podejmowanie działań, mogących przyczynić się do odrodzenia wytwórczości w tym rejonie.

Wywiady przy szczegółowym relacjonowaniu poszczególnych etapów pracy - ukazały złożoność procesu wytwórczego. Zarówno uzyskana wiedza, jak i odpowiedzi w ankiecie - pozwoliły Autorce wyselekcjonować informacje, które mogłyby być przydatne dla osób, które współcześnie deklarują zainteresowanie stosowaniem w pracy twórczej materiałów naturalnych. Na tej podstawie sformułowała założenia, jakie musiałyby zostać zrealizowane przy zaprojektowaniu użytecznego narzędzia, wspierającego tę szczytną ideę, która przyczynia się do podtrzymania zwyczajów rzemieślniczych w oparciu o istniejącą w regionie tradycję i podnosi wartość zasobów lokalnych na wielu płaszczyznach: ekologii, gospodarki, sytuacji społecznej i kulturowej miejsca. Projektanci, pomimo deklaracji wcześniejszego wykorzystywania materiałów naturalnych bazują często na wiedzy producentów niż własnym doświadczeniu. Dlatego mając podaną w przystępny sposób wiedzę, która była przekazywana z pokolenia na pokolenie i uwzględniając wykorzystanie bardziej w warunkach domowych warsztatów niż zakładów przemysłowych - mogą niejako przefiltrować cykl wytwórczy, a pozyskaną świadomość przełożyć na realizację projektowe w nowej odświeżonej. Projektanci, jako osoby będące w grupie początkowego etapu tworzenia obiektów mogą wpływać na rodzaj zastosowanych materiałów i technik realizacji. Ze względu na przynależność pokoleniową, jak i posiadane kompetencje są w stanie oddziaływać na świadomość społeczną, co do preferencji wyborów konsumenckich.

W tym miejscu dostrzec można korelację działań projektowo - dydaktycznych Doktorantki. Bliski Jej sposób twórczej kreacji zostaje rozciągnięty na edukację przyszłych projektantów, którzy są skłonni naukę tę praktykować i przekazać w sztafecie pokoleń.

"...Moją główną motywacją do stworzenia narzędzia edukacyjnego była potrzeba zebrania i usystematyzowania wiedzy przekazywanej studentom w trakcie prowadzenia zajęć "Materiały i konteksty". Brak źródeł merytorycznych - publikacji, które mogłyby być wykorzystane w trakcie prowadzenia tego przedmiotu - spowodował, że zaczęłam się zastanawiać, jakiego typu narzędzie edukacyjne byłoby przydatne. (...) Po przeanalizowaniu wyników badań oraz rozmów ze studentami uznałam, że najlepszym narzędziem do realizacji założeń projektowych będzie strona internetowa."

Pomysł ten jest cenny także w aspekcie edukacji : może stanowić źródło wiedzy i inspiracji dla innych nauczycieli akademickich lub szkół średnich, szczególnie tych o profilu artystycznym.

Na stronie zaprezentowane są efekty ćwiczeń studenckich, wykonanych w omówionym materiale i zaprezentowanej technice rzemieślniczej, ilustrujące ideę prowadzonego przedmiotu, pozwalające zapoznać się ze sposobem analizowania i tworzenia własnego kontekstu materiałowego przez studentów, kształconych przez Panią Katarzynę Pełkę - Burą.

Trzecia, najobszerniejsza część dysertacji stanowi szczegółowe omówienie projektowania "Materiałowego kompendium projektanta". Przedstawione zostają

wnioski z analizy i założenia projektowe w ujęciu : merytoryki, funkcjonalności, stylistyki, technologii i ekonomii. W celu zwiększenia przystępności stworzone zostały cztery persony, pozwalające na łatwiejszą identyfikację potencjalnym użytkownikom, są to: architekt wnętrz, projektantka produktu, student wzornictwa i etnolożka. Ze względu na specyfikę poszczególnych branż czy etapów pracy zawodowej - wszystkie osoby powinny otrzymać interesujące je informacje. W tej części znajdują się też graficzne projekty stron i podstron z uwzględnieniem intuicyjnego docierania do poszczególnych zagadnień. Doktorantka przedstawia propozycję liternictwa, typografii, koloru i stylistyki zdjęć. Wszystkie komponenty strony pokazane są na przykładzie drewna topoli osiki, a dokładniej wióra osikowego z zaznaczeniem możliwości poszerzenia o kolejne materiały (rogożyna i wełna) według stworzonego schematu. Przewidziane są też udogodnienia w postaci skanowania kodu QR i nawigowanie poprzez linki. Całość jest bardzo dobrze zaprojektowana, strona formalna współgra z merytoryczną, co zapewne, przyczyni się do popularyzacji tego rozwiązania.

Czwarta część zawiera w sobie wkład merytoryczny całego projektu. Składają się na nią wywiady ze współczesnymi projektantami, projektującymi i realizującym obiekty w obszarze materiałów naturalnych, którzy są zainteresowani uzupełnieniem wiedzy w tym zakresie, mogącej przyczynić się do poszerzenia ich twórczego potencjału.

Rzetelnym, znanym mi opisem twórczości ludowej w Polsce jest pozycja prof. Piotra Korduby "Ludowość na sprzedaż". Stanowi teoretyczne opracowanie stworzone przez wybitnego historyka sztuki - fenomenu "Cepelii" jako całościowego zjawiska popularyzacji sztuki ludowej w powojennej Polsce aż do transformacji ustrojowej. Podsumowanie to jest cenne z uwagi na przedstawienie wielości stanowisk i punktów widzenia działalności spółdzielczej.

Zarzutem stawianym formie funkcjonowania ówczesnej twórczości jest jej masowość i seryjność wytwórcza, jak również unifikacja wytwarzanych wzorów oraz konieczność ich akceptacji przez powoływaną w centrali komisję. Działania te zabijały autentyzm. Często, wytwarzane wzory sprzyjały gustom popularnym, zamiast dawać wyraz indywidualnym stylom poszczególnych twórców.

Skądinąd interesujące wypowiedzi wytwórców, którzy dobrze prosperowali w czasach dużego zainteresowania wiórkarstwem są nacechowane perspektywą subiektywną, choć można to uznać za ich wartość. Przekazanie jednostkowych doświadczeń wielu osób składa się na całościowy obraz działalności. Treść wypowiedzi zobrazowana zdjęciami z archiwów prywatnych jest niezwykle cenna i zapewne posłuży w przyszłości jako istotny wkład do szerokiego opracowania teoretycznego tej aktywności. Aspektem najistotniejszym tej części pracy jest ukazanie znaczenia wiedzy "metis" i jej roli w przekazywaniu tradycji. Rzemieślnicy opowiadali o roli uczenia się poprzez samodzielne doświadczanie i obserwowanie osób, pracujących w jednym domu czy bliskim sąsiedztwie. Uczenie się tej techniki poprzez namacalny kontakt ciała z materiałem gwarantuje najlepsze

poznanie tworzywa, a więc i biegłość techniczną wytwarzania. W wypowiedziach pojawia się też, nie nazywany tak, ale dostrzegany przez Doktorantkę aspekt społecznej roli rzemiosła. Obecnie w coraz mocniej zawłaszczanym przez technologie cyfrowe świecie obserwuje się potrzebę powstawania i rozwijania inicjatyw, aktywizujących współczesne, lokalne społeczności.

Warte podkreślenia jest również zamieszczenie w tej części artykułów, napisanych przez specjalistów z obszaru etnografii, historii czy technologii specjalnie na użytek tejże pracy doktorskiej. Jest to cenne, nie tylko jako wkład ekspercki, ale poświadczenie dla Autorki o uznaniu znaczenia tego typu działań i chęć partycypowania w nich.

Podobnie, jak w warstwie merytorycznej z praktykami, tutaj Doktorantka współpracowała z teoretykami, którzy są ekspertami w obszarze opisywanego rzemiosła. Świadomość, że dopiero połączenie wielu perspektyw tworzy wartość, która powinna być przekładana na język współczesnego projektowania. Nowe rzemiosło jako jedno z obliczy współczesnego designu jest zjawiskiem coraz mocniej odciskającym swój ślad w powszechnej świadomości społeczeństw. Jego roli jako czynnika mającego zdolność transformacji społeczności lokalnych nie sposób, zatem, przecenić.

Jasno deklarowane założenie stworzenia projektu "Materiałowe kompendium projektanta" jako narzędzia edukacyjnego dla studentów kierunków projektowych i platformy społecznej dla profesjonalistów ma odpowiednik w złożoności designu - dziedziny multidyscyplinarnej, w której współpraca różnych specjalistów jest gwarancją dobrego funkcjonowania. Waga, jaką Doktorantka nadaje temu procesowi świadczy o dużym zaangażowaniu w proces edukacyjny, co dobrze rokuje dla akademickiej dydaktyki.

Konkluzja

Zaprezentowana i omówiona w niniejszej recenzji praca doktorska jest wartościową koncepcją, wpisującą się we współczesne myślenie o projektowaniu. Skupia w sobie kilka aspektów istotnych dla projektowania w przyszłości. Przede wszystkim projekt może przyczynić się do pamiętania o przeszłości i uwzględnieniu tradycji, która odpowiednio zaimplementowana staje się wartościową alternatywą wobec teraźniejszości.

Po zapoznaniu się z przedstawioną mi dokumentacją, zawierającą teoretyczną rozprawę pt. : „Materiałowe kompendium projektanta” stwierdzam, iż Kandydatka wykazała się wiedzą teoretyczną, dotyczącą eksplorowanego tematu, prawidłowym podejściem badawczym, stosującym dostępne środki właściwe badanej dziedzinie, a także umiejętnościami prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej.

Równie istotne, w tym przypadku, jest przedstawienie pracy w szerokim kontekście dziedzin wspierających projektowanie. Działanie to wykracza poza czysto kreatywny zamysł narzędzia edukacyjnego i świadczy o dojrzałości projektowej Doktorantki.

Doświadczenie Kandydatki i Jej postawa twórcza doskonale wpisują się w opisaną w pracy aktualną koncepcję współczesnego rzemiosła. Założenia i realizacja procesu projektowego i dydaktycznego świadczą o kwalifikacjach zawodowych Doktorantki, a tym samym spełnione są wymagania w art. 187 ustawy z dnia z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 574, z późn. zm.).

Z pełnym przekonaniem popieram wniosek do Rady Dyscypliny Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach o dopuszczenie do publicznej obrony i nadanie Kandydatce stopnia doktora sztuki w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

prof. dr hab. Marzena Wolińska